

ВІДГУК

офіційного опонента,

завідувачки кафедри гігієни та соціальної медицини Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна, докторки медичних наук, старшого наукового співробітника, **Міхановської Наталії Геннадіївни** на дисертаційну роботу аспіранта кафедри психіатрії, психотерапії та медико-психологічних дисциплін Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика **Чугунової Анни Сергіївни** на тему *«Клініко-психопатологічні особливості та діагностика семіотики obsесивно-компульсивного спектру в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці»*, подану до захисту у спеціалізовану Вчену раду ДФ 26.613.249 створену на підставі рішення вченої ради Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика від 10.09.2025 (протокол № 7) на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 222 «Медицина»

Актуальність теми дисертаційної роботи. За даними вітчизняних і закордонних психіатрів obsесивно-компульсивний розлад (ОКР) у дітей та підлітків є поширеною нозологічно окресленою патологією у дитячій психіатрії і зустрічається у дитячій популяції з частотою 0,25– 4% за даними різних авторів.

Між тим, значно ширше розповсюдження має симптоматика obsесивного спектру (ОКС), яка за якістю та ступенем вираженості не відповідає рівню obsесивно-компульсивного розладу, часто лишається непоміченою, що призводить з одного боку до відсутності її адекватної та своєчасної діагностики та корекції, а з іншого – призводить до інверсії діагностичних практик, з нівелюванням діагностичного, навіть патогномонічного, значення іншої психопатологічної симптоматики.

Специфіка проявів obsесивно-компульсивного розладу у дитячій та підлітковій популяції, поліморфізм психопатологічних симптомів, тісний зв'язок із поведінковими девіаціями та емоційним розвитком, негативний вплив на психосоціальну адаптацію та академічну компетентність дітей та підлітків, ризику щодо формування вторинних психічних та поведінкових порушень, зумовлюють актуальність вирішення цієї проблеми в сучасній психіатрії, а саме своєчасної та диференційованої кваліфікації, ефективної інтервенції та супроводу хворих на ОКС.

Можна вважати, що дослідження семіотики obsесивної феноменології має не лише наукову, але й практичну значущість саме тому, що від своєчасної та диференційованої діагностики, адекватної клінічної інтерпретації залежать прогноз та ефективність необхідної допомоги.

Тема дисертаційного дослідження, що обрана А. С. Чугуновою, за своєю актуальністю, відповідає сучасним запитам психіатрії, зокрема щодо складної кваліфікації клінічно поліморфної симптоматики obsесивно-компульсивного спектру у дітей та підлітків поза межами вузького розуміння ОКР з урахуванням її наявності в структурі інших нозологічних форм (шизоформних, невротичних і поведінкових розладів).

Безумовну наукову та практичну значущість представляє собою аналіз семіотики obsесивно-компульсивного спектру в контексті феноменології різних психічних розладів.

Таким чином, тема дослідження А.С. Чугунової є актуальною, відповідає потребам сучасної психіатричної науки та практики, сприяє удосконаленню діагностики й клінічному розумінню obsесивно-компульсивних проявів різної нозологічної приналежності із дебютом у дитячому віці

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в рамках науково-дослідної роботи кафедри психіатрії, психотерапії, загальної та медичної психології, наркології та сексології Запорізького державного медико-фармацевтичного університету «Коморбідність психічної та іншої патології» (№ держреєстрації 0117U006966, терміни виконання 2016-2021 рр.), та науково-дослідної роботи кафедри психіатрії, психотерапії та медико-психологічних дисциплін Національного університету охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика «Оптимізація діагностики соціальної дезадаптації у хворих з хронічними психічними розладами» (№ державної реєстрації 0119U100093, термін виконання 2021-2025 рр.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Наукові положення, викладені у дисертаційній роботі, мають достатній рівень обґрунтованості, логічно відповідають поставленим меті й завданням дослідження та ґрунтуються на належно оформленому клініко-психопатологічному матеріалі. Загальна вибірка у 100 пацієнтів із симптоматикою обсесивно-компульсивного спектру, розподілена на три групи відповідно до нозологічної приналежності (шизоформні, невротичні та емоційно-поведінкові розлади), дозволила авторці провести коректне міжгрупове порівняння, достатнє для виявлення стійких якісних та структурно-динамічних відмінностей. Методологічна основа дослідження є адекватною його завданням: використано сучасні клініко-психодіагностичні підходи, зокрема психоанамнестичний, клініко-психопатологічний, клініко-етологічний, патопсихологічний, а також статистичні методи аналізу застосовані диференційовано відповідно до цілей кожного етапу дослідження.

Структура роботи побудована з дотриманням послідовної логіки переходу від аналізу до синтезу. Спочатку здійснено феноменологічну фіксацію

обсесивної симптоматики, далі проведено її угруповання за формальними та змістовими ознаками, а згодом виокремлено функціонально значущі варіанти з подальшим визначенням предикторів тяжкості перебігу. Такий багаторівневий підхід, що охоплює клініко-аналітичний, клініко-синтетичний і прогностично-терапевтичний рівні, є методично обґрунтованим і забезпечує інтеграцію дескриптивної діагностики з клінічно релевантною типологізацією.

Обґрунтоване включення в дизайн дослідження стандартизованих психометричних шкал (зокрема, шкали Спілбергера-Ханіна, шкали Йеля-Брауна, опитувальника Лаврентьєвої-Тітаренко) свідчить про відповідність дослідження загальноприйнятим стандартам клінічної психодіагностики та дозволило забезпечити об'єктивізацію досліджуваних параметрів. А.С. Чугуновою використано коректний набір методів статистичної обробки даних, а саме варіаційний, кореляційний, кластерний і факторний аналіз. Результати статистичної обробки подано у таблицях, рисунках і типологізаціях, що підвищує аналітичну насиченість дослідження. Авторка в роботі, що рецензується, демонструє послідовність мислення та здатність до змістовного клініко-психологічного узагальнення отриманих даних.

Результати дослідження мають елемент наукової новизни: вперше було узагальнено феномен семіотики обсесивно-компульсивного спектра (СОКС) у різних діагностичних контекстах дитячого віку та запропоновано типологію обсесивної тематики, що враховує не лише її зміст, а й патопсихологічні механізми формування, зв'язок із психотравматичним досвідом і ступінь афективного залучення. Окрему наукову цінність становить спроба створити функціональну модель диференційно-діагностичної шкали для клінічної практики.

У дисертації дотримано принципів методичної прозорості та доказової послідовності: проведені дослідження адекватно відображають мету роботи,

відповідають сучасним критеріям клінічної валідності, а рекомендації — ґрунтуються на ретельно перевірених даних. Формулювання положень, що виносяться на захист, має обґрунтований характер, є логічним підсумком емпіричного матеріалу й не викликає сумнівів щодо достовірності та відтворюваності висновків.

Наукова новизна результатів проведених досліджень та їх наукова обґрунтованість. У дисертаційній роботі було науково обґрунтовано та емпірично підтверджено нові уявлення про структуру, психопатологічну варіативність і клініко-психологічні детермінанти обсесивно-компульсивної симптоматики різної нозологічної приналежності, що дебютує в дитячому та підлітковому віці.

Проведене дослідження дало змогу визначити психоанамнестичні, клініко- психопатологічні, клініко-етологічні та патопсихологічні характеристики досліджуваних, описати якісні ознаки й типологію тематики СОКС, а також її структурно-динамічні параметри та клінічні варіанти.

Вперше було виконано компаративний аналіз об'єктивних і суб'єктивних анксіозних проявів як найбільш експліцитних маркерів СОКС та показано їх зв'язок з інтенсивністю нав'язливостей у структурах шизоформних, невротичних і емоційно-поведінкових розладів. Також було виділено предиктори несприятливого перебігу психічних розладів, що вивчалися, у випадках дебюту в дитячому віці, а саме: поєднання шизоформного фону з аутистичними рисами, висока інтенсивність ритуалізованої поведінки, виражена соціальна фрустрованість та недостатня ефективність емоційної саморегуляції.

Було розроблено критерії диференційної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації, окреслено базові принципи і підходи до терапії СОКС в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці, придатні для інтеграції у трьохмодульний алгоритм

обстеження й подальшої курації. Вперше запропоновано типологізацію, що враховує співвідношення між тематикою нав'язливостей, рівнем афективної дисрегуляції та нейропсихологічною зрілістю. Уперше також переглянуто традиційну дихотомію неврозоподібних і психопатоподібних форм шляхом введення змішаних типів, зокрема obsesивно-афективного. Таке розширення уявлень про континуум obsesивно-компульсивних проявів створює підґрунтя для раннього виявлення ризику їх хронізації та персоніфікованого клінічного супроводу впродовж життя.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження мають вагоме прикладне значення для розвитку сучасної клінічної практики у сфері дитячої й дорослої психіатрії, психотерапії та медичної психології. Удосконалена авторкою феноменологічна типологія тривожного реагування при синдромі obsesивно-компульсивних спектра у дітей, у поєднанні з виявленими патопсихологічними та міжособистісними характеристиками, може бути використана для покращення диференціальної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації СОКС в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці, диференціального підходу до ведення таких пацієнтів з урахуванням індивідуальних вразливостей та ресурсних зон. Практична значущість дослідження виявляється також у створенні підґрунтя для побудови персоналізованих психокорекційних програм, що інтегрують як клініко-психопатологічну діагностику, так і соціально-комунікативну оцінку функціонування пацієнтів.

Високу практичну значущість дисертаційного дослідження А.С. Чугунової було доведено шляхом впровадження його результатів в лікувальні заклади та навчальні установи, що підтверджено п'ятьма актами впровадження.

Крім того, результати роботи можуть бути інтегровані в діяльність інклюзивно-ресурсних центрів та мультидисциплінарних команд, що забезпечують супровід дітей із труднощами психоемоційного розвитку, включно з розробкою індивідуалізованих планів допомоги. Запропоновані підходи заслуговують на подальше поширення в освітніх та медичних закладах для підвищення ефективності раннього виявлення та підтримки дітей з obsesивно-компульсивною та тривожною симптоматикою.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях.

За матеріалами дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць, з яких 6 статей у фахових журналах, що входять до Переліку, рекомендованого наказом МОН України від 12.03.2020 року, 1 розділ у співавторстві в монографії, а також 5 тез доповідей у матеріалах науково-практичних конференцій.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота викладена державною мовою на 159 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, огляду літератури, розділів власних досліджень, висновків, практичних рекомендацій, списку літературних джерел, додатків. Список використаної літератури містить 143 джерела, з яких 111 - латиницею, 32 - кирилицею. Дисертація проілюстрована 5 таблицями та містить 4 рисунки.

Дисертаційна робота А. С. Чугунової є завершеним науковим дослідженням, в якому чітко сформульовані тема роботи, її мета і завдання. Дисертаційна робота побудована та оформлена відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» та Наказу № 40 МОН України від 12 січня 2017 р.

Анотація викладена українською та англійською мовами, коротко передає основні наукові положення та результати дисертаційної роботи, підкреслюючи наукову значущість проведеного дослідження.

Вступ оформлено згідно з встановленими вимогами. Дисертантка чітко і стисло обґрунтувала вибір теми, визначила мету та задачі дослідження, окреслила об'єкт і предмет наукової роботи, а також методи дослідження. У вступі повністю висвітлено наукову новизну та практичну значущість роботи, відзначено особистий внесок авторки, надано інформацію про апробацію результатів у науково-педагогічній і практичній діяльності, публікації, обсяг та структуру дисертації.

Перший розділ *«Сучасний стан проблеми розладів obsесивно-компульсивного спектру у дітей та підлітків: етіологія, патогенез, симптоматика, діагностика та терапія (огляд літератури)»* містить значну кількість проаналізованих актуальних наукових досліджень за останні роки, щодо теми дисертації. Авторкою було здійснено всебічний аналіз сучасного стану вивчення obsесивно-компульсивної симптоматики в дитячому та підлітковому віці, акцентовано на особливостях феноменології, вікових детермінантах і психосоціальному контексті її формування.

В окремих підрозділах надані сучасні відомості щодо етіопатогенезу та специфічної для дітей симптоматики ОКР. Висвітлено історію формування ОКР як діагнозу спершу у дорослих, а потім і у дітей, та відображення погляду на ОКР в різних діагностично-статистичних класифікаціях. Розглянуті питання коморбідності та диференційної діагностики ОКР. Описано фармакологічні методи лікування та психотерапевтичні методи та методики, що використовуються для терапії ОКР. Особливої уваги заслуговує акцент на необхідності сімейної терапії, яка допомагає створити здорове та підтримуюче середовище для дитини. Важливо, що авторка не обмежилась вузьким описом

ОКР, а комплексно проаналізувала спектр тривожно-обсесивних проявів у континуумі дитячих невротичних розладів, включаючи ті форми, які часто залишаються поза зоною діагностичної уваги.

Загалом, у першому розділі надано відповіді на актуальні завдання сучасної дитячої психіатрії, а саме встановлення сучасного стану тематики обсесій у дітей з різними психічними розладами, а також відстежування патоморфозу нав'язливостей та супроводжуючих їх компульсій в динаміці, та створення базових принципів терапії обсесієформної симптоматики відповідно до її нозологічної приналежності.

Другий розділ *«Характеристика контингентів обстеження та методів дослідження»* складається з двох підрозділів та надає чітке уявлення про загальну характеристику вибірки та соціально-демографічні показники, які демонструють однорідність груп і відсутність статистично значущих відмінностей. Наведено критерії включення та виключення пацієнтів, також дизайн дослідження (проспективно-ретроспективний), а також його етапи (клініко-аналітичний, клініко-синтетичний, прогностично-терапевтичний). Описано сенс кожного етапу: на клініко-аналітичному етапі було встановлення поточного психічного статусу та збір психоанамнестичних даних, а також визначення медико-психологічних та клініко-психопатологічних характеристик хворих із обсесієформною симптоматикою різного генезу. На другому етапі дослідження –клініко-синтетичному – було здійснено систематизація важливих для диференційної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації параметрів СОКС. На третьому етапі дослідження – прогностично-терапевтичному – було здійснено підбір базових принципів та підходів до терапії СОКС з урахуванням характеристик нав'язливостей та природи захворювання осіб із розладами шизоформного, невротичного та емоційно-поведінкового спектру. Детально описано контингенти обстежених

хворих (100 осіб із СОКС, що вперше виникли у дитячому або підлітковому віці, яких було розподілено на 3 групи відповідно до нозологічної приналежності: 40 осіб із шизоформними розладами, 30 досліджуваних, у яких були наявні розлади невротичного спектру та 30 осіб з емоційно-поведінковими розладами. Ретельно описано методи дослідження, використані психометричні шкали та методи математичної статистики. Робота забезпечена достатньою кількістю первинного матеріалу для отримання достовірних результатів та обґрунтована вірно обраною методологією для вирішення поставлених завдань.

При наданні характеристики досліджуваних груп, можливо, доцільно представити віковий діапазон хворих та розподіл за статтю. Крім того, представленість кількості випадків кожної з нозологічних форм, що включено до групи з шизоформними розладами (дитячий аутизм, розлади аутистичного спектру, атиповий аутизм, синдром Аспергера), дитяча шизофренія, шизотиповий розлад, інші психотичні розлади, пов'язані зі стресом, надали би більшої клініко-психопатологічної структурованості при описі цієї групи хворих.

Третій розділ *«Тематика obsesій та її особливості у осіб з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами із дебютом у дитячому віці»* надає розгорнутий аналіз результатів емпіричного дослідження з опорою на валідні статистичні методи. В результаті комплексного дослідження дітей, підлітків та молодих осіб з невротичними, шизоформними та емоційно-поведінковими розладами виявлено та описано сучасний стан тематики obsesій, встановлено їх специфічні якісні характеристики та розроблено їх типологію. Не було виявлено значної різниці в поширеності та представленості певних тематик obsesій у дітей з різними психічними розладами, проте спостерігалися помітні відмінності в їх аранжуванні. Obsesії з тематикою страху контамінації та інфікування виявилися

найпоширенішими як серед хворих з розладами шизоформного спектру, так і серед хворих з розладами невротичного кола чи емоційно-поведінковими розладами.

Авторкою було виділено типологію тематики obsesій у хворих з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами. Встановлено, що для досліджуваних із шизоформними розладами характерний полісимптомний байдуже-аутистичний тип (дереїстично-експансивний, маніфестно-акритичний, апсихотравматичний). Для осіб, у яких були наявні розлади невротичного спектру характерним був виснажливо-афективний тип з критичним осмисленням (комплікований афективно-акцентований, агравуюче-критичний, алієнаційно-маніфестний. Для осіб з емоційно-поведінковими розладами характерним був простий психотравматично-проеційований тип (афективно-психотравматичний, екзистенціально-критичний з мнемонічною ампліфікацією, маніфестно-реалістичний).

Не було виявлено значної різниці в поширеності та представленості певних тематик obsesій у дітей з різними психічними розладами, проте спостерігалися помітні відмінності в їх аранжуванні. Obsesії з тематикою страху контамінації та інфікування виявилися найпоширенішими як серед хворих з розладами шизоформного спектру, так і серед хворих з розладами невротичного кола чи емоційно-поведінковими розладами. Інша тематика нав'язливостей також зустрічалася в усіх трьох групах, однак у хворих з розладами шизоформного кола нав'язливості характеризувалися вираженою химерністю, що призводить до певної деформації типових тематик obsesій.

Виявлено, що у різних групах obsesії відрізнялися за специфічними якісними характеристиками їх тематики, а саме за характеристиками масштабу, афективної насиченості, зв'язку з психотравмою, асоціювання тематики,

реалістичності, простоти, наявності критики до тематики obsesій, проявленості та персоналізації.

Привабливості третьому розділу надає опис клінічних випадків в якості ілюстративного підтвердження типологізації obsesій.

Третій розділ демонструє глибину аналітичної обробки та чітку клініко-психологічну інтерпретацію даних, що надає роботі не лише наукового, а й практичного значення.

У **четвертому розділі** *«Структурно-динамічні характеристики СОКС, осіб з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами із дебютом у дитячому віці»* за допомогою психоанамnestичного та клініко-психопатологічного методів було описано основні кількісні характеристики та структурні особливості obsesій та компульсій у дітей, підлітків та молодих осіб із шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами. Представлений матеріал відображає системний підхід до дослідження obsесивно-компульсивного спектра, що поєднує феноменологічний опис із клініко-динамічним аналізом.

Авторкою було висвітлено структурні характеристики семіотики obsесивного спектра, зокрема виділено три провідні типи його організації: калейдоскопічний, растровий і монотонний, що дозволило простежити закономірності переходу від ситуативних нав'язливостей до стійких патернів мислення та поведінки. Також було описано характеристики компульсивного спектру: етіологічні чинники, періодичність виникнення, інтенсивність і типові тригери реактивізації obsесієформної симптоматики. Дисертантка переконливо продемонструвала, що структура компульсивних дій нерозривно пов'язана з афективним тлом і рівнем когнітивного контролю, що визначало їх клінічну варіативність. Важливою складовою цього розділу можна вважати, що дисертанткою, завдяки детально проаналізованими провідними емоційними

модусами, було встановлено основні клінічні варіанти та аранжування СОКС у хворих із шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами, що виникають за рахунок імпрегнації нав'язливостей іншою психопатологічною симптоматикою. До них належали анксіозний, апатичний, астеничний, іпохондричний, дисфоричний, істеричний, депресивний, фобічний, диссомнічний та дереалізаційний типи. Такий підхід дозволяє розглядати obsесивно-компульсивний спектр як багатовимірне явище, де афективні коливання формують динаміку симптомокомплексу, визначаючи його стабілізацію або хронізацію.

П'ятий розділ *«Взаємозв'язок об'єктивно реєструємих та суб'єктивно ідентифікуємих анксіозних проявів із СОКС у осіб з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами із дебютом у дитячому віці»* присвячений аналізу інтеграції тривожних феноменів у структурі СОКС. Представлений матеріал розкриває складну систему взаємозалежностей між афективним тлом, нав'язливими переживаннями та поведінковими реакціями, що визначають характер клінічного перебігу розладів. В результаті дослідження було встановлено особливості об'єктивно та суб'єктивно виражених анксіозних проявів, а також їх кореляційних зв'язків із характеристиками СОКС у дітей, підлітків та молодих осіб із шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами. Ситуативна тривога виявилася найвищою у групі хворих із емоційно-поведінковими розладами, що пояснюється їх схильністю до нестримної, виразної афектації та навіть експлозивного реагування через затримку розвитку механізмів регуляції поведінки. Авторкою доведено, що тривожність як особистісна риса у хворих даної групи не залучена до психопатогенезу obsесивної симптоматики. У групі хворих із розладами невротичного кола особистісна тривога превалювала над ситуативною та становила базис для розвитку obsесивно-компульсивного розладу; однак як

ситуативна, так і особистісна тривога у хворих даної групи відповідала високому рівню вираженості. Відмічено певні розбіжності щодо оцінки батьками тяжкості проявів тривожності в структурі obsесивно-компульсивної симптоматики, надано аналіз можливої неконгруентності батьківського відгуку в залежності від клініко-психопатологічної феноменології СОКС у дітей. Таким чином, ситуативна тривожність та сприйняття рівня тривожності дитини батьками не відображають реальної інтенсивності СОКС і не можуть являтися достовірними критеріями для встановлення рівня тяжкості СОКС у хворих з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами. Важливим зауваженням, щодо невірної оцінки батьками дитини зовнішніх проявів СОКС, яка в низці випадків призводила до формування інадекватної внутрішньородинної підтримки, що в контексті проведеного дослідження кваліфікується, як ко-obsесивним реагуванням. Підкреслюється, що подібні випадки можуть потребувати особливої уваги через їх потентність до ускладнення перебігу захворювання.

Дисертанткою було здійснено оцінку відповідності авторської типології шкальним показникам за допомогою порівняльного аналізу та кореляційного аналізу. Тип "виснажливо-афективний" у хворих на невротичні розлади асоціювався з найвищими середніми балами щодо особистісної тривоги ($59,2 \pm 4,7$), тоді як тип "байдуже-аутистичний" у досліджуваних із шизоформними розладами демонстрував низький рівень інсайту, але високу частоту компульсивних дій. Тип "психотравматично-проеційований" у осіб із емоційно-поведінковими розладами мав помірні показники інсайту (середній бал $17,6 \pm 3,2$) з вираженим домінуванням афективної забарвленості нав'язливих спогадів.

Проведений дисертанткою аналіз виявив системний характер зв'язку між анксіозною та obsесивно-компульсивною симптоматикою: тривожність (як

суб'єктивно переживана, так і об'єктивно фіксована) виступала ключовим патопсихологічним чинником, який визначає вираженість, динаміку та резистентність obsесивно-компульсивних феноменів. Це положення має безпосереднє клінічне значення для уточнення діагностичних критеріїв і вибору напрямів терапевтичного втручання. Результати, підкріплені багатовимірним статистичним аналізом, свідчать про високий рівень валідності проведеного дослідження. Даний розділ роботи має важливе значення та свідчить про високу клінічну ерудицію автора.

Шостий розділ *«Критерії диференційної діагностики і релевантності нозологічної кваліфікації та базові принципи та підходи до терапії СОКС у осіб з шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами із дебютом у дитячому віці»* має узагальнюючий характер і демонструє логічне завершення дослідження. Основна увага приділяється формуванню комплексної системи критеріїв, що забезпечують диференційно-діагностичну точність та клінічну валідність нозологічної кваліфікації СОКС, а також визначенню засад терапевтичного супроводу цих пацієнтів. Авторкою було сформовано чотири основні і один додатковий критерії диференційної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації СОКС у хворих із шизоформними, невротичними та емоційно-поведінковими розладами: Специфічний кластер якісних фабульно-тематичних характеристик (за критеріями масштабу, афективної насиченості, зв'язку з психотравмою, асоціювання тематики, реалістичності, простоти, наявності критики до тематики obsесій, проявленості та персоналізації); Типологія тематики obsесій (полісимптомний байдуже-аутистичний тип, виснажливо-афективний тип з критичним осмисленням, простий психотравматично-проеційований тип); Специфічний кластер структурно-динамічних характеристик (за критеріями специфіки структури obsесій та компульсій, транспарентності етіологічного фактору СОКС, перебігу (періодичності виникнення) СОКС, та інтенсивності СОКС);

Варіанти їх клінічного аранжування (гіпопатичний, іпохондричний, астеничний, депресивний, дереалізаційний, диссомнічний, дисфоричний, істеричний, фобічний та анксіозний); Специфічна констеляція анксіозних проявів, що суб'єктивно відчуються та об'єктивно спостерігаються та виступає діагностично значущим маркером у розмежуванні шизоформних, невротичних і емоційно-поведінкових розладів.

Зазначені критерії дозволили обґрунтовано специфічний кластер якісних фабульно-тематичних характеристик та запропоновано типологію obsесивних тем, доповнену аналізом структурно-динамічних параметрів і варіантів їх клінічного аранжування.

Окрему наукову цінність становить запропонований авторкою трьохмодульний алгоритм диференційної діагностики та нозологічної релевантності, який включає: *трирівневий фабульно-тематичний модуль*, спрямований на ідентифікацію провідних смислових домінант obsесій; *трикомпонентний структурно-динамічний модуль*, що враховує інтенсивність, періодичність і реактивність симптомів; а також *нозоспецифічний модуль клінічного аранжування*, який інтегрує дані про афективні, когнітивні й поведінкові аспекти симптомокомплексу. Така структуризація забезпечує системність діагностичного підходу та дає змогу персоніфікувати клінічну оцінку кожного випадку.

Окремий підрозділ було присвячено принципам і підходам до терапії obsесивно-компульсивної симптоматики. Авторка підкреслює необхідність багаторівневої терапевтичної стратегії, яка поєднує психофармакологічні, психотерапевтичні та психоосвітні інтервенції, спрямовані на стабілізацію афективного стану, зниження тривожного компоненту та відновлення адаптивних механізмів саморегуляції. На підставі отриманих результатів було розроблено базові принципи та підходи до терапії СОКС в структурі

шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів: застосування адаптованого для дитячого та підліткового віку клініко-психофеноменологічного методу; врахування специфіки ракурсного психоанамнестичного дослідження; врахування фабульно-тематичної специфіки та конкретного типу тематики obsesій для формування нозоспецифічної програми психотерапії, що вимагає створення терапевтичного фармакологічного фону як спеціального для цілей психотерапії; врахування специфіки клінічних аранжувань при підборі терапевтичних стратегій для досягнення ефекту таргетної специфічної персоналізованої корекції психічного стану хворих шляхом елімінації/мінімізації коморбідної до СОКС психопатології; застосування модифікованого за віковими ознаками психотерапевтичного діагнозу задля цілей підбору методів та методик психотерапії; підбір методів та методик психотерапії в залежності від нозологічної кваліфікації СОКС; врахування вікових та нозоспецифічних особливостей клінічних психотерапевтичних ефект-синдромів та їх етологічного корелят-механізму; залучення батьків до терапії дітей та підлітків із СОКС для запобігання формування агравуючого та дестабілізуючого ко-obsесивного реагування батьків, проводити психоосвітні заходи для роз'яснення суті захворювання дитини та навчання саногенним формам реагування на СОКС.

Таким чином, шостий розділ підсумовує результати дослідження та демонструє цілісність авторської концепції, у якій діагностичний, прогностичний і терапевтичний рівні утворюють єдину логічну систему клініко-психологічного аналізу obsесивно-компульсивного спектра.

Розділ «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» охоплює всі аспекти дисертаційної роботи, де авторка надає детально обґрунтований аналіз отриманих результатів і порівнює їх із даними сучасних наукових досліджень в відповідній сфері медицини, пояснюючи формування кластерів

нейропсихіатричних симптомів, підсумовує визначені основні напрямки і механізми психотерапевтичної корекції.

Висновки. Дисертантка сформувала 5 конкретних висновків, які відповідають назві дисертаційної роботи, її меті та завданням. Вони логічно випливають з отриманих результатів і змісту роботи, сформульовані чітко, об'єктивно, змістовно та обґрунтовано.

Список 143 використаних літературних джерел, більшість яких опубліковані за останні 5 років, відповідає вимогам щодо оформлення дисертаційних робіт.

Практичні рекомендації сформульовані чітко та послідовно випливають з результатів дослідження, узагальнюють викладений матеріал та є доступними для застосування в практичній медицині. За результатами кожного розділу дослідження опубліковані роботи, що містять ідентичні наукові положення і результати, які наведені у дисертації. Дисертація ілюстрована інформативними таблицями та рисунками, що полегшує сприйняття матеріалу.

Представлена дисертаційна робота подана до офіційного захисту вперше.

Особистий внесок здобувачки. Наукове дослідження виконано безпосередньо дисертанткою у співпраці з науковим керівником у межах затвердженого науково-дослідного напрямку кафедри та тематики НДР, де здобувачка був співвиконавицею. Тематика, цілі та завдання дослідження були сформульовані у контексті проблематики діагностики соціальної дезадаптації у хворих з хронічними психічними розладами, зокрема діагностики семіотики obsesивно-компульсивного спектру в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці.

Здобувачка самостійно здійснила аналітичний огляд сучасної наукової літератури, сформувала логіку дослідження, розробила дизайн, обрала методологію та визначила критерії включення й виключення досліджуваних

осіб. Вона особисто проводила обстеження пацієнтів, формувала базу дослідження, а також самостійно здійснила статистичну обробку результатів, провела їх інтерпретацію, на підставі чого були сформульовані висновки та практичні рекомендації.

У всіх наукових публікаціях за темою дисертації внесок А. С. Чугунової полягає у створенні аналітичної бази, статистичному опрацюванні даних, клініко-психологічному інтерпретуванні результатів і підготовці матеріалів до друку. Всі основні положення, що винесені на захист, отримано авторкою особисто.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. При детальному розгляді дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) не виявлено. Усі джерела процитовані належним чином. Етичні стандарти наукової діяльності дотримані у повному обсязі. Робота відповідає сучасним стандартам вимог до академічної доброчесності.

Зауваження щодо змісту та оформлення дисертацій, матеріалів наукової дискусії. За результатами аналізу дисертаційної роботи суттєвих зауважень до змісту, логіки побудови або наукової новизни дисертації не виявлено. Разом із тим, під час опрацювання тексту слід зазначити низку технічних та презентаційних недоліків, які в цілому не впливають на якість наукового дослідження. Повтори фразеологічних конструкцій та деяка стилістична надлишковість, незначні орфографічні та друкарські помилки, ускладнюють, але незначним чином, сприйняття матеріалу.

В оформленні таблиць і рисунків спостерігається незначна варіабельність шрифтів і форматування підписів (особливо у розділах 3 та 5). У подальшій роботі доцільним було б уніфікувати стиль подачі ілюстративного матеріалу, а також використовувати маркери для статистично значущих відмінностей

(наприклад, кольорове виділення або символи зноски). Також можна було б розширити підсумкове узагальнення результатів наприкінці роботи шляхом короткого порівняння власних даних із сучасними науковими публікаціями, зокрема міжнародними метааналізами останніх років. Це дозволило б глибше інтегрувати отримані результати в контекст міжнародного дискурсу щодо семіотики обсесивно-компульсивного спектру в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів.

Зазначені зауваження не є принциповими, мають формальний і редакційний характер, не впливають на наукову значущість дисертації, не знижують рівня її завершеності та науково-практичної цінності і не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

В якості наукової дискусії хотілось би почути відповіді на наступні запитання.

Запитання до авторки дисертації в межах наукової дискусії:

1. Які перспективи має розроблений у межах дисертаційного дослідження алгоритм диференційної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації

СОКС щодо його подальшої адаптації для потреб первинної ланки психіатричної допомоги, зокрема в рамках програми mhGAP?

2. Якими критеріями керувалася авторка при доборі психотерапевтичних методів та методик залежно від нозологічної структури і клініко-психопатологічних характеристик СОКС?

3. Чи виявлено у процесі дослідження вікові відмінності в якісних, структурно-динамічних чи анкіозних характеристиках СОКС між дітьми, підлітками та молодими особами, і якщо так — у чому полягає їх клініко-діагностичне значення?

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

«Порядку присудження наукових ступенів» до дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертаційна робота Чугунової Анни Сергіївни на тему «Клініко-психопатологічні особливості та діагностика семіотики obsесивно-компульсивного спектру в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати щодо критеріїв диференційної діагностики та релевантності нозологічної кваліфікації СОКС у дітей, підлітків та молодих осіб із різними психічними розладами, що у сукупності вирішують важливу науково-практичну задачу підвищення ефективності курації СОКС в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів. Дисертантка успішно досягла цілей дослідження, виконала всі завдання та сформулювала відповідні висновки. Робота вирізняється актуальністю обраної теми, достатнім емпіричним обсягом, відповідністю методичного інструментарію сучасним вимогам, коректністю статистичного аналізу, належним рівнем формулювання наукових положень, обґрунтованістю висновків та прикладною спрямованістю практичних рекомендацій. Отримані наукові результати представлено у наукових публікаціях, які повністю відображають зміст дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота «Клініко-психопатологічні особливості та діагностика семіотики obsесивно-компульсивного спектру в структурі шизоформних, невротичних та емоційно-поведінкових розладів із дебютом у дитячому віці» за змістом, науковим рівнем, ступенем новизни, повнотою викладення результатів, методичним забезпеченням і рівнем апробації повністю відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023), а також вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. (із змінами, внесеними згідно з Наказом № 759 від 31.05.2019 р.), а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент:

Спеціалізованої вченої ради ДФ 26.613.249
Завідувачка кафедри гігієни та
соціальної медицини
Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна,
доктор медичних наук,
старший науковий співробітник

Міхановська Наталія Геннадіївна